

10 דקות של עיון – מפסח לעצרת

ד. הספירה בזמן הזה וחיוב נשים

הרב ישי אנגלמן

שלום, בסיומו של הפרק הקודם עמדנו על המתח בין היסודות השונים העולים מפרשיות התורה בנוגע לעניינה של מצוות ספירת העומר: האם הספירה מתמקדת מקרבן העומר לקרבן שתי הלחם? האם יש לה משמעות עצמאית, תהליך של ספירת ארבעים ותשעה ימים עד שמגיעים ליום החמישים, שהוא איזה שהוא יום שיא, בדומה לספירת שנות היובל? האם בכלל מדובר במצוות ספירה במובן הפשוט שאנחנו מורגלים בו כיום, או שהספירה, בעיקר תוחמת את זמן הקציר, שבסיומו – חוגגים חג הודאה לה' על קציר החיטים?

ספירת העומר בזמן הזה

בפרק השבוע, נעסוק בשתי שאלות הלכתיות שניתן לבחון דרכן את האפשרויות הללו. השאלה הראשונה, אולי השאלה הבסיסית ביותר בהלכות ספירת העומר היא, האם המצווה, בזמן הזה, שאנחנו לא מקריבים את קרבן העומר, היא מן התורה או מדרבנן? הדיון בשאלה עולה כבר בסוגיית הגמרא במנחות (סו, א), בה הובאו דברי אמימר שמדבריו העלו הראשונים שהספירה בזמן הזה היא 'זכר למקדש' בלבד. לכן, לדעתו, מספיק למנות ימים בספירת העומר, ולא צריך למנות גם שבועות. אמנם להלכה נפסק כדברי רבנן דבי רב אשי שיש למנות גם ימים וגם שבועות, אבל ראשונים רבים למדו שכל האמוראים מסכימים שהספירה בזמן הזה היא רק דרבנן, והמחלוקת היא רק בשאלה האם העובדה הזו משפיעה על הצורך למנות שבועות. תוספות (מנחות סו, א ד"ה זכר למקדש) למשל, למדו מגמרא זו להלכה שאפשר להקל ולספור ב'ספק חשיכה', לפני צאת הכוכבים, והר"ן (על הרי"ף, פסחים כח, א) המסכם באופן כללי ש"רוב המפרשים מסכימים דספירת העומר עכשיו... אינה אלא מדרבנן" מסביר גם את טעם הדבר: כיוון שבזמן הזה אין קרבן העומר, גם אין מצווה, מהתורה, לספור ספירת העומר. לעומת זאת, שיטת הרמב"ם (הלכות תמידין ומוספין ז, כב-כד) היא שספירת העומר בזמן הזה היא מן התורה, ויתכן שהוא למד שמחלוקת האמוראים בנוגע לשאלה האם בזמן הזה צריך לספור גם ימים וגם שבועות, היא עקרונית, ולהלכה נפסק כשיטת רבנן דבי אשי, שהספירה בזמן הזה היא מן התורה.

בחידושי הגרי"ז (על אתר) מובא בשם אביו, ר' חיים מבריסק מהלך, לפיו גם הרמב"ם סובר שספירת העומר קשורה לדין קרבן העומר. אלא שהרמב"ם הולך לשיטתו (הלכות בית הבחירה ו, טו-טז) שקדושת המקדש לא בטלה לעולם, ולכן באופן עקרוני ניתן להקריב קרבנות גם בזמן הזה, וממילא מצוות קרבן העומר נוהגת בעיקרון גם בזמן הזה, ולכן גם מצוות הספירה לא בטלה. לדעת ר' חיים, העובדה שבפועל העומר לא קרב, לא משפיעה על השאלה האם מצוות הספירה, שבאמת תלויה בקרבן העומר, חלה מן התורה.

על הסברו של ר' חיים ניתן להעלות כמה שאלות שאין כאן המקום להרחיב בהן. באופן פשוט יותר, שיטת הרמב"ם עשויה להוביל אותנו להבנה אחרת בנוגע למהותה של מצוות ספירת העומר: ייתכן שיסודה של הספירה אינו במעבר מקרבן העומר לקרבן שתי הלחם, אלא יש לה משמעות עצמית. כך לדוגמה הסביר את הרמב"ם ערוך השולחן (או"ח תפט, ב-ד), בעקבות מדרשי חז"ל המקשרים את הספירה אל נקודת שיא שמגיעים אליה ביום החמישים, שבה ניתנה תורה, נקודת שיא שמזכירה לנו מאוד את השיא של שנת החמישים, שנת היובל. ערוך השולחן מוסיף שגם המעבר מקרבן העומר לקרבן שתי הלחם עשוי להתפרש בתוך המערכת הזו, כאשר קרבן העומר מייצג את מצבנו בתחילת התהליך, כבהמות שאוכלות שעורים, ובסופו, עם קבלת התורה, קיבלנו צורת אדם, שמאכלו מן החיטה, ממנה מביאים את קרבן שתי הלחם. לדעת ערוך השולחן זו הסיבה שלדעת הרמב"ם גם בזמן הזה, שאין קרבן, המצווה היא מן התורה, כיוון שיעודה של הספירה הוא יום מתן תורה. ובאמת, במורה הנבוכים (ג, מג) מסביר הרמב"ם בכיוון דומה את עניינה של מצוות ספירת העומר.

לעניות דעתי, יש קושי גדול לקבל פירוש זה ברמב"ם מהסיבה הפשוטה שהלכות ספירת העומר מובאות ברמב"ם לא בספר זמנים, אלא בתוך הלכות תמידין ומוספין, בספר עבודה, בסוף הפרק העוסק בדיני קרבן העומר, ולפני הפרק העוסק בדיני קרבן שתי הלחם. נראה יותר שלדעת הרמב"ם מצוות ספירת העומר כן קשורה בקשר אדוק לקרבן העומר, ובכל זאת, היא קיימת גם בזמן הזה. אני חושב שניתן להציע כאן דבר דומה למה שהצענו בשיטת הרמב"ם בהבנת איסור חדש, הקיים גם בזמן הזה, על אף שאין קרבן העומר, אף על פי שכפי שראינו יש לו קשר אדוק אל הקרבן: בפרק הראשון בסדרה ראינו שהמורכבות באיסור חדש נובעת מכך שהתורה תלתה את האיסור גם בקרבן, "עד הביאכם את קרבן - להיכם", וגם בזמן, "עד עצם היום הזה". הצענו שלהלכה, לדעת הרמב"ם, הפסוק מתפרש כך: איסור מותנה בקרבן, אך לא דווקא במעשה ההקרבה עצמו, אלא ביום הראוי להבאת הקרבן (במידה ולא מביאים קרבן), כיוון שיום ההקרבה מייצג איזה שהוא רעיון, המתבטא בקרבן, והרעיון, וממילא גם האיסור, נשאר קיים גם כאשר אין אפשרות להקריב את הקרבן בפועל.

נראה שדבר דומה קיים גם ביחס למצוות ספירת העומר: "וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עמר התנופה", יש כאן שני זמנים: ממחרת השבת, שזהו תאריך קבוע, ו"מיום הביאכם", תלות בקרבן בפועל. נראה שלדעת הרמב"ם גם כאן, הפירוש הוא שהמצווה קשורה אל יום הבאת הקרבן, אך גם כאשר הקרבן לא קרב בפועל, מתחיל איזה שהוא תהליך הקשור לאופיו של **היום הראוי** להבאת קרבן העומר, והספירה נמצאת בזיקה לרעיון המאפיין את יום הבאת הקרבן, גם אם הוא לא קרב בפועל. בעז"ה בהמשך פרקי הסדרה, נשתדל לבאר יותר את הנקודה הזו, ואת המשמעויות שלה.

חיוב נשים בספירת העומר

שאלה נוספת שנחלקו בה הראשונים ונוגעת ישירות לאפשרויות שהעלינו בפרק הקודם, היא האם מצוות ספירת העומר היא מצוות עשה שהזמן גרמא, שבאופן קטגורי, נשים פטורות ממנה. הרמב"ם (תמידין ומוספין ז, כד) כותב שנשים פטורות מהמצווה, וברמב"ן במסכת קידושין (לג, ב) מפורש שנשים חייבות בספירת העומר כמצוות עשה

שאינן הזמן גרמן, וכן הביא בשמו תלמיד הרשב"א, מהר"ם חלאווה (בתשובה שהודפסה בסוף שיטת קדמונים למסכת ב"ק). המהר"ם חלוואה מסביר שלדעת הרמב"ן ספירת העומר אינה מצוות עשה שהזמן גרמא כיוון שהיא לא תלויה בזמן אלא במעשה ההקרבה. נכון שמעשה ההקרבה נעשה בזמן מסוים, אבל כיוון שהספירה לא תלויה ישירות בתאריך או בזמן מסוים ביום, אלא בפעולת ההקרבה, אין זה מוגדר לשיטתו כמצוות עשה שהזמן גרמא. הכיוון הזה פותח גם על ידי מספר אחרונים (ראו לדוגמא דברי יחזקאל סימן מה, אבני נזר או"ח שפד, וראו גם בביאור הר"י פערלא על ספר המצוות לרס"ג, מבוא פרק יב, ומה שכתב שם בנוגע לחיוב נשים במצוות ביכורים), שגם למדו מכאן בנוגע למצוות נוספות, כמו קידוש לבנה או ברכת החמה, שאינן מוגדרות כמצוות עשה שהזמן גרמא כיוון שהמצווה שבהן לא נובעת מהזמן, אלא ממצויאות מסוימת, שבאופן מקרי מתרחשת אחת לכמה זמן.

הרמב"ן כנראה הולך לשיטתו, שמצווה הספירה תלויה בקרבן העומר ולכן היא לא קיימת בזמן הזה מן התורה. מה אם כן סובר הרמב"ם? ייתכן שהרמב"ם חולק על הרמב"ן בשאלה איך מגדירים את המושג של מצוות עשה שהזמן גרמא: לדעת הרמב"ם, כל מצווה שמתחדשת אחת לזמן, לא משנה אם היא תלויה ישירות בזמן, או במעשה שמתחדש אחת לכמה זמן, נשים פטורות ממנה, וייתכן שהשאלה הזו תלויה גם בטעמים לפטור נשים ממצוות עשה שהזמן גרמא. אולם, יותר פשוט להבין שהמחלוקת אינה בשאלה כיצד להגדיר את המושג 'עשה שהזמן גרמא', אלא בשאלה האם ספירת העומר תלויה רק בקרבן, או שהיא תלויה, לפחות גם - בזמן של 'ממחרת השבת'. הרמב"ן הולך לשיטתו שהמצווה בזמן הזה היא מדרבנן, כיוון שבזמן הזה אין עומר, וממילא באופן עקרוני נשים חייבות במצווה, שהרי המצווה לא תלויה בזמן אלא בקרבן. לדעת הרמב"ם על אף שהמצווה קשורה - כפי שהסברנו לעיל - אל הקרבן, היא סוף סוף גם תלויה בזמן, ולכן נשים פטורות ממנה, ומצד שני, היא חובה מן התורה גם בזמן הזה.

בפרק הבא נצלול עוד יותר לפרטים הלכתיים הנוגעים למצוות ספירת העומר שניתן לעמוד דרכם על מהותה של הספירה בהקשרים נוספים.